

MAKALE / ARTICLE:

TÜRKİYE’NİN AFGANİSTAN’A DIŞ YARDIMLARI*

TURKEY’S FOREIGN AIDS TO AFGHANISTAN

Shabnam NAWABI**

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye’nin Afganistan’a dış yardımlarını içermektedir. Ayrıca, Türkiye’nin Afganistan’a yapılan milyonlarca dolarlık kalkınma yardımları, insani yardımlar, askeri geliştirme programları, imar ve inşaat programları incelenmektedir. Türkiye Afganistan’a, yeniden yapılandırma yardımları, eğitimi daha çok geliştirme amaçlı okul inşası, tıbbi yardımlarda bulunmuştur. Türkiye’nin dış yardımları en çok Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) vasıtasıyla yapılmıştır. TİKA Afganistan’da, kalkınma yardımları, insani ve maddi yardımlarda bulunmuştur. Özellikle, Türkiye sosyal altyapısının geliştirilmesi konusunda yoğunlaşmakta olup Afganistan’ın birçok vilayetinde yardımlarını yürütülmektedir. Ayrıca Türkiye Afgan halkını, doğal afetler, hastalıklar, güvenlik sorunları, kadın hakları ve eğitimi, temiz su temini ve yeniden yapılandırma gibi konularda yardım etmektedir. Afganistan, Türkiye’den yardım alan ülkeler arasında 10. sırada yer almıştır. Ayrıca Türkiye’nin Afganistan’daki NATO Misyonu (ISAF) Komiserliğini üstlenmesi gibi yardımlarda bulunmuştur. 2001’de NATO’nun Afganistan’a girmesiyle birlikte, Türkiye de muharip olmayan askeri birlik göndermiştir. TİKA ve Türkiye’nin dış yardımlar politikası, Türkiye’nin yumuşak gücünü daha çok artırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Afganistan, Dış Yardımlar

* Bu çalışma yazarın Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında, Dr.Öğr. Üyesi Erman Akıllı danışmanlığında yürütülmekte olan “11 Eylül’den sonra Türkiye ve Almanya’nın Afganistan’a Dış Yardımları” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, E-posta: shabnamnawabi2@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5873-8062.

ABSTRACT

This study, discusses Turkey's foreign aids to Afghanistan. Inadition, Turkey's humanitarian aids, military development programs, construction programs and development assistances to Afghanistan is a depth focus of this study as well. Turkish-Afghan relations are based on former friendship. Turkey's aids to Afghanistan are: Reconstructing aids, schools' construction in order to develop education, medical assistances. Turkey Cooperation and Coordination Agency (TİKA) provides most of Turkey' foregn aids. Further, TİKA has provided development assistances, humanitarian and financial aids to Afghanistan. Especially focuses on Afghanistan's infrastructure development. Turkey's assistance programs has been widen to many provinces of Afghanistan. Moreover, Turkey helps Afghan people widely regard the natural disasters, diseases, securityi ssues, women education, reconstruction of the country and clean water supply. Afghanistan, ranked 10th among countries receive assistances from Turkey. In this consequence, Turkey's soft power comprehensibly has been developed by foreign aids policy. Furthermore, Turkey assumed to be commissioner in NATO's Afghanistan (ISAF) mission as well. In this context, while NATO entered to Afghanistan in 2001, Turkey has sent soldiers to Afghanistan, in order to support NATO's mission.

Key words: Turkey, Afghanistan, Foreign Aids

1. GİRİŞ

Soğuk Savaş döneminde yardım alan bir ülke konumunda olan Türkiye, Turgut Özal'ın proaktif dış politikası ile yardım eden ülke konumuna gelmiştir. 1991 yılında SSCB'nin sahneden silinmesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Türkiye dış politikasının yeniden icra edilmesi ile ilgili pek çok konuda değişim ihtiyacı duyulmuştur. Son yıllarda Türkiye'nin dış politika değişimlerinde en önemli cepheyi, ekonomik kalkınma yardımlarının oluşturduğu görülmektedir. Türkiye'nin dış yardımları, en çok Türk İşbirliği Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından gerçekleştirilmektedir. TİKA zamanla işlevsel bir örgüt haline gelerek finansal büyüklüğünü ve coğrafi kapsamını giderek artırmıştır. Türkiye'nin dış yardımları paralelinde yumuşak güç politikası da güçlenmiştir. Türkiye yumuşak güç politikası ile birlikte dış yardımlarını komşu ülkelere, Ortadoğu ülkelerine, Asya ve Balkan ülkelerine ve en çok Afganistan'a gerçekleştirmektedir. Böylece TİKA, Afganistan'da kalkınma yardımları, yeniden yapılandırma yardımları, insani ve maddi yardımlarında bulunmuştur. Aynı zamanda Türkiye, Afganistan'ın ekonomisini canlandırma, sağlık, eğitim, su ve su hijyeni alanlarında da temel altyapılar inşa etme konusunda yoğunlaşmıştır. Bununla

birlikte 2001’de, NATO’nun Afganistan’a girmesiyle birlikte, Türkiye de muharip olmayan askeri birlik göndermiştir.

2. TÜRKİYE’NİN AFGANİSTAN’A DIŞ YARDIMLARI

1992’de Balkanlar’da ve eski Sovyet topraklarında bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkelerle, Ankara’nın dış politika gereklilikleri dahilinde gerçekleştirilecek pek çok işbirliği ve ortak faaliyet programları kapsamında koordine edici bir örgütlenme ihtiyacına binaen TİKA kurulmuştur. Türkiye’nin dış ekonomik yardımları, iki ana başlık üzerinde ele alınmaktadır. İlk olarak Türkiye ve diğer partnerler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesini amaçlanarak ve ağırlıklı olarak alıcı ülkenin sürdürülebilir kalkınmasının desteklenmesine yönelik uygulamalar TİKA tarafından icra edilmiştir. İkinci olarak da acil insani yardımlar yer almaktadır ki Afet ve Acil Durum Yöntemi Başkanlığı (AFAD) başta olmak üzere Kızılıay, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB) ve Diyanet İşleri Bakanlığı gibi kamu kurumları tarafından pek çok yardım faaliyetleri gerçekleştirilmektedir (Aslan, 2016: 88-89). Türkiye’nin dış yardımları; Ortadoğu ülkelerine, Asya ve Balkan ülkelerine, Latin Amerika ülkelerine (Karayıp bölgesi, Küba, Meksika, Brezilya, Belize, Gautemala, Honduras) Afrika ülkelerine ve Afganistan'a gerçekleştirilmektedir (Akıllı, 2016, s.326).

11 Eylül olaylarından sonra, ABD’nin Afganistan’a müdahalesi ile birlikte Afganistan, dünya genelinde dış yardımlar konusunda bir odak nokta haline gelmiştir. Türkiye ve Afganistan arasındaki ilişkiler 2001’den sonra başlamamış, daha eski tarihlere uzanması sebebiyle kültürel, siyasi ve dini bağlardan dolayı her zaman sıcak kalmıştır. 1919’da bağımsızlığını kazanan Afganistan, aynı zamanda Osmanlı’nın Kurtuluş Savaşı mücadelesi döneminde de Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmiştir. 1921’de Moskova’da Türkiye-Afganistan İttifak Anlaşması ile iki ülke arasında ilk kez bir anlaşma sağlanırken, 1928’de Ankara’da Türk-Afgan Ebedi Dostluk Anlaşması imzalanmıştır. Ebedi Dostluk Anlaşması ile kurulan güçlü bağ ile birlikte ilişkiler “teknik yardım ve iş birliği” karakteri de taşımaya başlamıştır (Doğan, 2016, s. 379-390).

1979’dan beri devam eden savaşlar ve iç karışıklıklar nedeniyle çoğu ülkenin altyapıları tahrip edilmiştir. Ancak bu sürecin atlatması, uluslararası toplumun desteği ile mümkün görülmüştür. Uluslararası toplumun odaklandığı meseleler arasında Afganistan’daki iç çatışmalar, siyasi otorite ve istikrarsızlığına bir çözüm getirmek de yer almaktadır. Böylelikle Türkiye’nin Afganistan’a 1990’lı yıllardaki yaklaşımı sınırlı olmaktan çıkmış, 1978 de Saur

Devrimi ve ardından 1979-1989 Sovyet Birliği'nin işgali neticesinde Türkiye'nin Afganistan ile olan ilişkileri daha sağlam bir temele oturmuştur. 2006 yılında TİKA, Afganistan, Mezar-i şerif ve Kabil şehirlerinin yeniden yapılandırması için 100 milyon ABD doları tutarında yardımda bulunmuştur (TKA Faaliyet Raporu, 2007: 57-58).Türkiye, Afganistan'a yardımlarının geniş programlarla süreceğini belirlemiştir. Toplamda 8,74 milyon ABD dolar tutarında yapılan yardım; doğal afetler, hastalıklar, savaş, iç savaşlar, güvenlik sorunları gibi konular için tahsis edilmiştir (TKA Faaliyet Raporu, 2007: 60). Türkiye'nin 2005'te Afganistan'a yapmış olduğu kalkınma yardımlarındaki artış kapsamında, barış yapılandırma operasyonları için 32,22 milyon ABD dolarlık bir katkı sağlaması söz konusu olmuştur. Zira Türkiye 2005'te NATO'nun Afganistan'daki misyonu olan ISAF'ın komutanlığını üstlenmiştir (Yıldız, 2013, s. 196). Bu miktarın artırılma nedeni de yine barış yapılandırma yardımlarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Afganistan'da yeniden imar çalışmalarının başlaması da bu yardımlar kapsamında gerçekleşmektedir. Aynı yılda Türkiye 11 okul, 3 hastane, 2 klinik ve 3 hastane inşaatı ile 5 vilayette 29 su kuyusu, köprü inşaatı, ilaç yardımı, sağlık taraması, aşı kampanyaları gibi pek çok çalışmalarda da bulunmuştur. 2007 yılına gelindiğinde Afganistan; Nijerya ve Irak'tan sonra en çok kalkınma yardımı alan 3. lke olmuştur. Ayrıca aynı dönemde Türkiye'deki Afgan sığınmacı sayısı da yaklaşık olarak ikiye katlanmış ve 6.614'e ulaşmıştır. Afganistan, Türkiye'den en yüksek kalkınma yardımları alan ülke konumuna ulaşmış ve bu miktar 141,96 milyon ABD dolar olmuştur (Doğan, 2016: 388). 2009 yılında yaşanan küresel krizden dolayı Türkiye'nin genel kalkınma yardımlarında bir azalma olmuş ve bu durum Afganistan'a da yansımıştır. 2010 yılında Irak ve İnan'dan sonra Türkiye'ye gelen en çok sığınmacı Afganistan'dan olmuştur (Doğan, 2016, s.390-396).

Türkiye'nin çatışan taraflar arasında arabuluculuk yapması, tarihi miraslar ve geniş jeopolitik hedeflerinin bir gereği olarak açıklanabilmektedir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni tanıyan Afganistan, SSCB sonrasında 1921'de Türkiye ile Dostluk Anlaşması'nı imzalayan ikinci bir ülke olmuştur. Türk siyasetçiler tarafından Afganistan'daki karmaşalar ve siyasi anlaşmazlıklardan dolayı her zaman endişe duyulmuştur. Yakın tarihe bakıldığında; 2015 yılında Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan: "Afganistan'ın sorunları bizim sorunumuz, başarıları bizim başarımızdır" şeklinde bir açıklamada bulunmuştur (Uslu, 2015, s.1). Türkiye, Afganistan'da istikrarın sağlaması adına çaba gösterilmesinin yeni olmadığını, geçmişten itibaren tarihi sorumluluk duygusunun var olduğundan söz etmiştir. Afganistan'da yıllardan beri devam eden savaşın çözümünde, tarihsel bir misyon gereği olarak Türkiye'nin arabuluculuk rolünü üstlenmesi ve Sovyetler Birliği'nin sahneden silinmesinin ardından,

Türkiye'nin bölgede ittifak kurma hedefleri yakından ve çok açık bir şekilde görülmektedir. Türkiye'nin Afganistan'daki NATO misyonu ISAF'ın komutanlığını üstlenmesi, bölgede Türkiye'nin Katar ve Rusya'yla olan ilişkilerinin geliştirilmesine olanak sağlamış ve artan bir ittifakının güçlendirilmesine de yardımcı olmuştur (Ramani, 2018, s.1).

3. Türkiye ve Afganistan arasında Askeri ve Eğitim İşbirliği

Türkiye ve Afganistan'ın askeri işbirliği ilişkileri 1930'lara dayanmaktadır. İlk kez Kabil'de kurulan "İhtiyati Zabitan Mektebi'ne" Türkiye'den askeri eğitim için öğretmenler görevlendirilmiştir. Aynı şekilde 15 kişilik Afgan zabitan gurubu da eğitim görmek için Türkiye'ye gönderilmiştir. Kazım Paşa, Afganistan'ın askeri durumunu gözlemlemek için Afganistan'a gitmiş ve Afgan askeri teşkilatının ıslahı için bir heyet görevlendirmiştir. Her yıl 50 Afgan subayı Türkiye'de kurs ve staj görmek üzere Türk ordusuna kabul edilmiştir (Korkmaz, 2002, s.164-165). Türk-Afgan ilişkileri, son yıllarda her yönden özellikle 11 Eylül 2001'de yaşanan olaylardan sonra daha çok hızlandırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti son yıllarda Afganistan'a çok önemli yardımlar yapmıştır. 2003 yılında Türkiye ve Afganistan arasında askeri alanda "Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği" Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın amacı, taraflar arasında askeri eğitim alanlarında ilişkiler kurmak ve iş birliği yapmaktır. Bu anlaşma; tarafların silahlı kuvvetlerine mensup askeri eğitim kurumlarında, askeri birliklerinde, askeri tesislerinde görev yapan, daha ileri alanlarda eğitim ve iş birliğinin gerçekleştirmesine katılan askeri personel ile bakmakla yükümlü oldukları yakınlarını kapsamaktadır. Eğitim programında Askeri Yüksek Okullar (Askeri Tıp Akademisi, Harp Akademileri) eğitimi, Kuvvetlere Bağlı Okullar (Harp Okulu, Sağlık Okulları, Askeri Lise) gibi eğitimler yer almaktadır. Ayrıca eğitim programında kısa kurslar, karargâh, birlik ve kurumlarda görev başı eğitimi ve askeri ziyaretler bulunmakta, eğitimlerin geliştirilmesi alanında karşılıklı bilgi alışverişi, tatbikatlarda gözlemci gönderilmesi gibi mevzuları da içermektedir (Korkmaz, 2002, s.209-211).

4. Türkiye ve Afganistan Arasındaki Ticari ve Ekonomik İlişkiler

Türkiye ve Afganistan arasındaki ekonomik ilişkilerin geçmişi de Amanullah Han dönemine dayanmaktadır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti yeni kurulan bir devlet olduğundan bu dönemde Afganistan'a ekonomik yardımları kısıtlı kalmıştır. Ekonomik ilişkiler bazen iyi bir şekilde ilerlerken bazen da sekteye uğramıştır (Korkmaz, 2002, s.222). Türkiye'nin ekonomisi 20. yy'da hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Bu bağlamda, Türkiye dış politikasında dış yardımlarını daha çok dikkate almıştır. Türkiye, Afganistan ile birlikte birçok ihtiyaç sahibi

ülkeye pek çok yardım programları başlatmıştır. 21. yy'da Afganistan Savaşı başladığında, ülkenin ekonomisi oldukça kötü bir duruma gelmiştir. Bu dönemde Türkiye, Afganistan'a yardım eden ülkeler arasında yer almıştır. 2004'te Türkiye ve Afganistan arasında Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. İki taraf arasında ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için 2005 yılının sonunda 100 milyon ABD dolar, beş yıl içerisinde 250 milyon ABD dolar seviyesine ulaşmak amacıyla mümkün olan her türlü çabanın sarf edilmesine karar verilmiştir (Türk-Afgan İlişkileri, Genal Kurmay, 2009, s.182). Gümrükler, bankacılık, ulaştırma imkanları ve ticari ilişkilerin daha da geliştirilebilmesi alanında önemli kararlar alınmıştır. İki ülkenin ticari alanlarında herhangi bir pratik sorunla karşılaşıldığında sorunun devletler tarafından çözülmesi öngörülmüştür. Taraflar, ikili ticaretin ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi konularını vurgulamışlardır. Türk-Afgan hükümetleri iki ülke arasında gerçekleştirilecek ticaret, yatırım ve turizm fuarları ile düzenlenecek olan sergilere iş çevrelerinin karşılıklı katılımı önemli olmuştur. Ülkeler arasında ortak girişimlerin yanı sıra karşılıklı yatırımlarda iş birliğini sağlamak ve yatırımcıları teşvik etmek de söz konusu olmuştur. Çifte vergilendirmenin önlenmesi, ülkelerde yürürlükte bulunan kanunlar uyarınca ikili işbirliğinin geliştirilmesi dikkate alınmıştır. Afganistan hükümeti, Türkiye'de gümrükler alanında 2003'te Gümrük Müsteşarlığı tarafından verilen eğitim faaliyetlerinden memnuniyetini dile getirip bu eğitimin Türkiye tarafından devam etmesi için talepte bulunmuştur. İki ülkenin ticari ilişkilerini geliştirmesinde bankacılık, haberleşme telefon, faks, standardizasyon Türk Standartları Enstitüsü (TSK) ile özel sektör kuruluşları arasındaki işbirliği, serbest ticaret bölgelerinin kurulması ve ihracatı geliştirme konusunda işbirliği gibi hizmetlerin düzgün işleyişi önemli görülmüştür (Türk-Afgan İlişkileri, Genal Kurmay, 2009, s.182-185). Taraflar, ikili ekonomik ve ticari ilişkilerin güçlendirilmesinde ortak girişimlerin ve yatırımların önemini kabul edip, Afganistan'a sunulan yatırım olanaklarını gözden geçirmişlerdir. Her iki ülkenin iş çerçeveleri arasında ortak yatırımlar konusu şöyledir: Gıda ve tarım ürünleri, otomotiv, çimento sanayi, inşaat malzemeleri, mobilya, kıymetli taşlar, deri ve dericilik, petrol ve doğal gaz işletilmesi, Afgan mermer ve granitinin çıkarılması, işlenmesi ve pazarlaması, kağıt sanayi, elektrik makineleri tekstil ve maden kaynakları. Aynı zamanda küçük ve orta büyüklükte işletmeler (KOBİ) ile işbirliğinin, iki ülkenin ticaret, yatırım ve ilgili diğer faaliyetlerin daha da artırılmasında önemli rol oynadığının altı çizilmektedir.

5. Türkiye'nin Afganistan'a Olan Sağlık Alanındaki Yardımları

Afganistan, kendini geliştirmek için bağımsızlık yıllarından itibaren Türkiye'yi örnek almış ve Türkiye de bu ülkeye yardımlarını sürdürmüştür. Sağlık alanında Türkiye'den

Afganistan'a tıp ekipleri, her branştan hekim Amanullah Han döneminde gönderilmiştir. Ayrıca, Türkiye tarafından tam teşekküllü hastaneler, kimya laboratuvarları, bakteriyoloji kurumları, tıp okulları ve tıp fakülteleri kurulmuştur. Afganistan tıp fakültesi kütüphanesindeki kitapların çoğu, Türkler tarafından Dari'ye tercüme edilmiştir. 1923 yılında tıp ve askeri eğitim alanlarında tesisler kurulmuştur. Böylece, iki ülkenin ilişkileri güçlendirilmiştir (Korkmaz, 2002, s.217-219). Türkiye ve Afganistan'ın sağlık alanındaki ilişkileri 21'nci yüzyılın başlarından itibaren hızlanmıştır. Türkiye ve Afganistan arasında 20 Nisan 2005 tarihinde Sağlık Alanında İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma; karşılıklı sağlık personeli değişimi ve eğitimi, ücretsiz hasta tedavisi (her yıl 100 hasta), ortak bilimsel faaliyetlerin düzenlenmesi, tıbbi malzeme ve ilaç yardımı, Afgan sağlık sisteminin yeniden yapılandırmasına yönelik teknik ve danışmanlık hizmetinin sağlanması, Afgan sağlık personelinin kısa süreli eğitim programlarıyla yetiştirilmesi (Türkiye'de ve Afganistan'da) mevzularını içermektedir. Taraflar ilaç ve tıbbi cihaz ürünlerinin karşılıklı tanıtımını amaçlayan çeşitli bilimsel faaliyetlerin organizasyonunu teşvik edeceklerini vaat etmiştir. İşbirliğinin uygulama alanlarının taraflarca hazırlanacağı ve uygulanacağı belirtilmiştir. Türkiye Sağlık Bakanı Prof. Dr. Recep Akdağ, Afganistan'ın Türkiye için çok özel bir ülke olduğunu, Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı döneminde Afgan halkının yaptığı yardımları asla unutmayacağı ve bugün Afganistan'ın yeniden imarı için her türlü desteği vermeye hazır olduklarını, Afganistan'ın barış, refah ve güvenlik içinde olmasını istediğini dile getirmiştir. Ayrıca Akdağ, Afganistan'da sağlık sisteminin kurulması, çocuk ve kadın sağlığı, kırsal ve küçük kasabalarda sağlık hizmetleri faaliyetleri vs. gibi mevzulara öncelik verilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Türkiye'nin Sağlık Alanında İşbirliği, Bakanlık, 2008, s.25-30).

Türkiye, Afgan sağlık personeline Türkiye'de mesleki eğitim verilmesini sağlamış ve Türkiye, Afganistan'a sağlık alanında daha da çok katkılarda bulunacağı konusunda söz vermiştir (TRT Haber, 2014). Akdağ, Türkiye'nin Afganistan'a sağlık alanındaki yardımları sadece ikili düzeyde değil, uluslararası kuruluşlar nezdinde de Afganistan'a yönelik çalışmalar yapmakta olduğunu, Dünya Sağlık Örgütü ve İslam Konferansı nezdinde de Afganistan'ın desteklemesinin gerekliliğini dile getirmiştir (Türkiye Sağlık Bakanlığı, 2016). Temmuz 2005'te Akdağ ve Afganistan Sağlık Bakanı Muhammed Emin Fatimi başkanlığında heyetler arası bir görüşme yapılmıştır. Bu görüşmede Fatimi, Afganistan nüfusunun çoğunlukla kırsal kesimlerde yaşamakta olduğunu, memlekette 30 yıldır devam eden iç savaşlardan ve dış müdahalelerden dolayı 5 milyon Afgan halkının Pakistan'da mülteci durumuna düşmüş olduğundan söz etmiştir. Afganistan'da geçici hükümet başkanı Hamid

Karzai döneminde, Pakistan'daki mülteciler evlerine geri dönmüşlerdir (Türkiye'nin Sağlık Alanında İşbirliği, Bakanlık, 2008, s.30-33).

Mültecilerin geri dönüşü, Kabil'in nüfusunu 500 bin iken 4 milyona çıkarmış, kentlerin çok kalabalıklaşması gibi bir takım sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Bu sorunların başında yoksulluk, işsizlik, hastalıklar ve ruhsal sorunlar gelmekte ve bu durumun ülkede şiddet, madde bağımlılığı gibi problemlere sebep olduğu ifade edilmektedir. Sorunların çözülmesi amaçlı Dünya Bankası, USAID, Japonya ve Almanya'nın başlatmış olduğu, Köylerin Yeniden Yapılandırılması, Köylere Dönüş ve Uyumlaştırma Programının 35 köyden 8 tanesini kapsadığı ifade edilmiştir. Fatimi, Afganistan'da hastane ve sağlık tesislerinin eski olduğunu, hastaların ve çeşitli hastalıkların tedavisi konusunda yetersiz olduğunu söyleyip yeni hastanelerin yapılmasını ve sağlık politikalarında iki paket program oluşturulması gerektiğini dile getirmiştir. Prof. Dr. Recep Akdağ, Türkiye'nin tüm bu konulardaki işbirliğini kısa bir zaman zarfında gerçekleştirilebileceğini ve kısa süreli kurslar vasıtasıyla sağlık personeli, hemşire ve ebelerin eğitim görebilmelerine zemin oluşturacağını belirtmiştir. Ayrıca Akdağ, tehlikeli hastalıkların (sıtma ve tüberküloz gibi) tedavisi konusunda da destek vereceğini söylemiştir. Türkiye, uluslararası arenada da Afganistan'ı desteklemiştir. Mayıs 2005 tarihinde Cenevre'de yapılan Dünya Sağlık Asamblesi vesilesiyle DSÖ Çocuk Felci Mücadelesi Özel Temsilcisi Dr. David Heyman ile bir görüşme yapılmıştır. Dr. David Heyman Afganistan'da çocuk felci ile ilgili çalışmaları destekleyeceğini açıklamıştır. Bu görüşmede Akdağ, çocuk felci ile mücadele konusunda Afganistan'ın Türkiye'ye ihtiyaç duyduğunu ve Türkiye'de gerekli çalışmaların başlatılacağını, teknik, danışmanlık, personel desteğine hazır olduğunu dile getirmiştir. Bunun yanı sıra Akdağ, Afganistan'daki çocuk felcine karşı mücadele konusundan İslam Konferansı Örgütü'nde de (İKÖ) söz etmiştir (Türkiye'nin Sağlık Alanında İşbirliği, Bakanlık, 2008, s.34-37).

Afganistan'da, hastane ve kliniklerin yetersizliği ve her 7.00 kişiye 1 doktor düşen ülkede çoğu insan doktor müdahalesinden yoksun olup, nüfusun önemli bir kısmı erken tedaviden mahrumdur. Türkiye, Afganistan sağlık sektörü problemlerinin bir kısmına çözüm getirebilmek amacıyla "hastane onarım altyapı" çalışmaları yürütmüş ve hastane işletmeciliği alanında sahip olduğu tecrübesini, Afgan sağlık personeline aktarıp tecrübeli personel yetiştirilmesi için yardım etmiştir. Türkiye, 2007 yılında "Afganistan'da görülen nitelikli sağlık personeli sıkıntısının giderilmesine katkıda bulunmak" adına gerçekleştirilen proje sağlık personelinin eğitimi için yapılmıştır. Bu kapsamda 154 doktor, hemşire, teknisyen ve laborant dahil olup Afgan sağlık uzman personeli Türkiye Sağlık Bakanlığı ve Ankara

hastanelerinde çeşitli konularda eğitim görmüşlerdir (TİKA Faaliyet Raporu, 2007, s.58).Kabil Karabağ ilçesinde 6 sağlık merkezi 20 yataklı bir hastane ve bir veteriner kliniği bulunmaktadır. Sağlık tesislerinde basit tedavi hizmetleri verildiğinden dolayı sorunlar yaşanmaktadır. Böylece TİKA, ilçede bulunan hastanelere tıbbi cihazlar, ekipman ve malzemeler temin etmiştir. Aynı zamanda Kabil Bagrami ilçesindeki 2 hastaneye tıbbi cihaz ve malzeme yardımında bulunulmuştur. Ayrıca Türk Kızılay'ı tarafından Afgan sağlık personeline eğitim programları düzenlenmekte olup daha kaliteli hizmet sunabilmeleri konusunda destek sağlanmıştır. Afgan sağlık personelinin eğitim seviyelerini daha çok artırmak için Kızılay tarafından çeşitli eğitim programları yürütülmüştür (TİKA Faaliyet Raporu, 2014, s.226-227).

Türkiye, Afganistan'ı eğitim alanında çok yardım etmiştir. TİKA, birçok lise, ortaokul, kadın meslek okulu inşa etmiştir. Afganistan'ın doğusunda eğitim konusunda problemler yaşanmaktadır. Böylece ilkokul çağına gelmiş her dört öğrenciden üçü örgün eğitime devam edememelerinden dolayı, okuma ve yazma oranını %30 olarak sayılmaktadır. 2018'de eğitimi daha sağlıklı yapılması amacıyla TİKA tarafından 11 okula toplam 500 öğrenci masa-sırası desteği sağlandı (TİKA Faaliyet Raporu, s.2018). Afganistan'ın kırsal kesimlerinde eğitim altyapısı yeterli olmadığından bazı bölgelerde açık havada eğitim verilmekte olup kış döneminde dersler kesintiye uğramaktadır. Özellikle bazı bölgelerde yaşayan Kuçiler (çadırda yaşayan insanlar) temel eğitim alma konusunda daha çok zorluk çekmektedirler. Kuçi çocuklarının eğitimlerini devam ettirebilmek için TİKA tarafından 115 adet çadır temin edilmiştir (TİKA Faaliyet Raporu, 2007, s.59-60).

Afganistan'da geçmiş yıllardan bu yana devam eden savaşlar sebebiyle altyapı tahrip edilmiştir. Altyapının daha iyi bir duruma gelmesi için Birleşmiş Milletler ve NATO başta olmak üzere, uluslararası topluluğun katkısı ile birlikte il imar ekibi (PRT) kurulmuştur. Bu grup çalışması Afganistan'ın 25 vilayetinde faaliyet göstermektedir. Türkiye de PRT programına dahil olup Afganistan Vardak iline bağlı Meydan Şehir'in altyapısını güçlendirme sorumluluğunu üstlenmiştir. Türkiye'nin Vardak'ta PRT çalışmaları Türk Silahlı Kuvvetleri ve Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından koordine edilmiştir. 2007 yılında Türkiye, Vardak vilayetinin idari ve sivil altyapılarının yeniden yapılandırmasını, polis eğitim merkezi ve polis karakolunun inşası başlatılmıştır. Ayrıca Başkent Kabil'in de altyapı tesisleri çoğunlukla tahrip edilmiştir. Altyapı tesislerinin bozulması en çok ulaşım sektörünü etkilemiştir. Ulaşım sektörünü geliştirmek için TİKA yapılandırma amaçlı Kabil Pol-1 Sokhta köprüsünün yeniden imarını başlatmıştır (TİKA Faaliyet Raporu, 2014, s.226).TİKA, Afganistan'ın Cuzcan

şehrinde “Cuzcan Üniversitesi Türkoloji Bölümü” inşa edilip eğitim için gerekli olan tüm malzemeleri temin etmiştir. Bu bölümün binasının yapılmasının temel amacı; Afganistan’ın Kuzey bölgesinde Şibirgan, Cuzcan, Faryab vb. gibi Özbekçe konuşulan bazı illerde, Türkçe eğitimin yaygınlaştırılmasıdır. Halihazırda, bölümde 300 öğrenci eğitim görmekte ve Türkçe eğitiminin yanı sıra Türkmence ve Özbekçe eğitimi de verilmektedir. Mezar-ı Şerif’te okulların sayısını artırma amaçlı TİKA tarafından 700 öğrenci kapasiteli 42 derslikli okul imar edilmiştir. Öğretmenlerin meslek içi eğitimlerinin yapılabilmesi için Afganistan Milli Eğitim Bakanlığı, TİKA’dan bir tesisin yapılması talebinde bulunmuş ve TİKA tarafından üç binadan oluşan bir tesis inşa edilmiştir. TİKA, “Kabil Sürekli Eğitim Merkezi” nin eğitimini destekleyeceğini belirtmiş ve eğitim sektörünün geliştirilmesi için çalışmalar yapmıştır. Ayrıca TİKA tarafından inşa edilen Kabil Süreklilik Eğitim Merkezi, savaşlar sebebiyle eşlerini kaybeden dul kadınlar, engelliler ve yaşlılara maddi destek sağlamaktadır. TİKA, kadınlara terzilik kursları ve yaşlılara da okuma yazma kursları düzenlemiş ve Belh, Cuzcan, Sarıpul şehirleri ve Akça ilçesinde bulunan çocuk nezarethanesinde “Meslek Edindirme Kursları” için ihtiyaç olan malzemeleri düzenlemiştir (TİKA Faaliyet Raporu, 2014, s.228). Aynı zamanda Afganistan’ın Kabil şehrinde yer alan kız meslek okulu, kız meslek enstitüsü, Allauddin Kız Yetimhanesinin binalarının tadilatı ve ek bina yapımı başlatılmıştır. 2016 yılında Kabil Uluslararası Havaalanı komutanlığında Şehit Bülent Camisi ve Cuzcan şehrinde Ali ŞirNevayi Camisinin yapımı gibi birçok yerde camiler de inşa edilmiştir(TİKA Faaliyet Raporu, 2017, s.62).

Afganistan’da temizleme suyu ve su hijyeninin eksikliği en temel sorunlardan biri sayılmaktadır. İçilebilir temiz su eksikliğinden halkın büyük bir kısmı çeşitli hastalıklara maruz kalmaktadır. İçme suyu temini için Türkiye tarafından bir takım çalışmalar yürütülmüş, 2005-2006 yıllarında münferit bir şekilde su kuyularının açılımı yapılırken 2007 yılında 49 su kuyusunun açılımı yapılmıştır. TİKA 170 bin kişinin yararlanacağı 13 su kuyusunun açılma masraflarını karşılamıştır. Bu çalışmalar ilk olarak küçük köyler ve kasabalarda daha sonra da vilayetlerde uygulanmıştır.Hazırlanacak projelerle birlikte Türkiye, BM Güvenlik Konseyi Kararı ile de NATO’nun Afganistan’daki genel hedefleri kapsamında; Vardak ilindeki halkın kalkınmasına destek verilmesi, altyapı faaliyetlerine katkıda bulunulması ve İl İmar Ekibi’nin kurulmasını kararlaştırmıştır. Afgan Hükümeti Türk halkına, Türk Devleti’ne ve özellikle TİKA’ya yıllardır devam eden yardımları ve işbirliği için teşekkür edip minnettar olduğunu önemle belirtmiştir (TİKA Faaliyet Raporu, 2017, s.60-62).

6. SONUÇ

Türkiye Afganistan'da milyonlarca dolarlık kalkınma yardımları, insani yardımlar, askeri geliştirme programları, imar ve inşaat programlarında bulunmuştur. Türkiye Afganistan'a, yeniden yapılandırma yardımları, eğitimi daha çok geliştirme amaçlı okul inşası, tıbbi yardımlarda bulunmuştur. Türkiye'nin dış yardımları en çok Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) vasıtasıyla yapılmıştır. TİKA Afganistan'da, kalkınma yardımları, insani ve maddi yardımlarda bulunmuştur. Özellikle, Türkiye sosyal altyapının geliştirilmesi konusunda yoğunlaşmakta olup Afganistan'ın birçok vilayetinde yardımlarını yürütülmektedir. 11 Eylül olaylarından sonra çok dikkat çeken bir ülke olan Afganistan ile Türkiye'nin ilişkileri çok eskilere dayanmaktadır. Türkiye Afganistan'a, yardım eden ülkelerin arasında en ön sıralarda yer almaktadır.

Bununla birlikte, 2001'de Türkiye, Afganistan'daki NATO Misyonu (ISAF) Komiserliğini üstlenmiştir. Barış yapılandırma çalışmaları haricinde kültürel işbirliği, iletişimin geliştirilmesi, ekonomik altyapının geliştirilmesi çerçevesinde Afganistan, eğitim programının desteklenmesi, acil yardımlar için pay alınması, Türkiye'nin Afganistan'a yapmış olduğu kalkınma yardımları arasındadır. Özellikle Türkiye, Afganistan'a eğitim alanında çok yardım etmiştir. TİKA, Afganistan'da eğitim kurumların inşası faaliyetlerine Cuzcan, Takhar, Balkh, Seripol, Baghlan, Kunduz, Kandahar, Semengan ve Faryab illerinde devam etmektedir.

Türkiye'nin Afganistan'a yardımları, Afgan halkın gözünde çok kıymetli ve değerlidir. Afgan halkı, en çok eğitim ve sağlık alanlarda Türkiye'nin yardımlarını ihtiyaç duymaktadır. Bu yardımlar, Türk-Afgan ilişkilerini daha da çok güçlendirmiştir. Türkiye'nin, Afganistan'ı eğitim sektöründe desteklemesi ile birlikte Afganistan'da Türk kültürü yayılmakta ve okullarda Türkçe dili öğretilmektedir. Türkiye'nin Afganistan'a yardımları sayesinde, Türkiye'nin Afgan halkı üzerindeki pozitif imajı daha da güçlenmiştir. Afgan liseli öğrencilerinin %70'i Türkiye'de eğitim alma çabasında bulunmaktadır. Kabil'in bazı okullarında öğrenciler, Türkiye'deki öğrencilerin benzeri üniforma giymektedir. Afgan hastaların Türkiye'de tedavi görmeleri için, TİKA tarafından imkanlar sağlanmakta ve yıllık 100 kişi tedavi için Türkiye'ye getirilmektedir.

Öyle ki, TİKA aracılığıyla Türkiye'ye gelen Afgan hastalara, 2016 yılının Şubat-Mart aylarında Ankara'da tercümanlık yaptığım sırada hastaların sürekli Türk halkının, Türk kültürünün, doktorların şevkati hakkında yorum yaptıklarını, şahit olmuştum. Türk halkı Müslüman oldukları için de, Afganlar tarafından sevilmektedir. Bunun bir örneği; 2001'de

Kabil sokaklarından, Türk askerleri geçerken, Afganlar tarafından“bunlar Türklerdir, Müslümanlardır ve bizi korumaya gelmişlerdir” olarak ifadelerde bulunmuşlardır. Amerikan askerleri ise, kin ve nefret gözüyle bakılmıştır. Türkiye'nin TİKA ve TOKİ gibi kurumlar, Afganistan'da inşaat faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bu durum Afgan gençlerinin çalışmalarına zemin oluşturmuş ve işsizlik az da olsa giderilmiştir.

KAYNAKÇA

- AKILLI, E. (2016). *Kazakistan Dış Yardımları ve Kazaid Üzerine kısa bir değerlendirme.* Türkiye’de ve Dünya’da Dış Yardımlar. Ankara: Nobel Yayınları.
- ASLAN, H. K. (2016). *Dış Yardımların Türkiye’nin Yumuşak Gücüne etkisi.* Türkiye’de ve Dünya’da Dış Yardımlar. Ankara: Nobel Yayınları.
- DOĞAN, S. (2016). *Türkiye’nin geniş Orta Asya coğrafyasına yönelik faaliyetleri Afganistan örneği.* Türkiye’de ve Dünya’da Dış Yardımlar. Ankara: Nobel Yayınları.
- (2015). *Erdogan’dan Afganistan’a Tam Destek* 6. 15. 2019 tarihinde <https://www.ih.com.tr/haber-erdogandan-afganistana-tam-destek-522557/> erişildi.
- Geçmişten günümüze Türk-Afgan ilişkileri (2009). *Genel Kurmay Basımevi.* ss. 182-185.
- KORKMAZ, Ö. (2002). *Afganistan üzerine araştırmalar.* Tarih ve Tabiat Vakfı. ss. 209-211.
- RAMANI, S. (2018). *Can Turkey position itself as the most effective mediator in Afghanistan* TRT World, 3. 2018. 15.5.2019 tarihinde <https://www.trtworld.com/opinion/can-turkey-position-itself-as-the-most-effective-mediator-in-afghanistan--15883> erişildi.
- Afganistan sağlık alanında iş birliği faaliyetleri* (2008). Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı. ss. 25-30.
- Türkiye’nin üç kıtaya uzanan dost eli.* (2007).Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Başkanlığı. ss. 1-2, 5-8.
- TİKA’dan Afganistan’a Gıda ve Eğitim Yardımı* (2018). Anadolu Ajansı, 15.5.2019 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tikadan-afganistanda-gida-ve-egitim-yardimi-/1167127> erişildi.
- TİKA Faaliyet Raporu*(2007).TİKA. 15.5.2019 tarihinde <http://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/Faaliyet%20Raporlar%C4%B1/2007/rapor2007.pdf> erişildi.
- Türk İşbirliği Koordinasyon Ajansı Başkanlığı* (2014). TİKA. 15.5.2019 tarihinde <http://www.tika.gov.tr/upload/2016/Prestij%20Eserler/Faaliyet%20Raporu%202014.pdf> erişildi.
- Türk İşbirliği Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı* (2017). TİKA. 15.5.2019 tarihinde <http://www.tika.gov.tr/upload/2018/2017%20Faaliyet%20Raporu/T%C4%B0KA%20Faaliyet%20Raporu%202017.pdf> erişildi.
- Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Faaliyet Raporu* (2016). 15.5.2019 tarihinde <https://disab.saglik.gov.tr/TR,3763/faaliyetler.html> erişildi.

- USLU, S. (2014). *TİKA'dan Afganistan'a Sağlık Malzemesi*. TRT Haber. 15.5.2019 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/saglik/tikadan-afganistana-saglik-malzemesi-121713.html> erişildi.
- Yıldız, M. (2013). *Devlet İnşasında Başarı ve Kurumlara Talep: Türkiye'nin Afganistan'daki rolü 2001-2011*. Dergi Park. 15.5.2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/download/article-file/321432> erişildi.